

System Prawa Gałęzie prawa

Tomasz A. Winiarczyk

system

- uporządkowanie części ułatwiające funkcjonowanie ich jako całości

System prawa

- uporządkowany całościowy zbiór źródeł prawa (*aktów normatywnych oraz innych wypowiedzi mających charakter normatywny*) obowiązujących w danym państwie (*w społeczności poddanej władzy*)

pojęcie źródeł prawa

- formy w jakich wyrażone są normy prawne
- formy, w jakich przejawia się obowiązujące prawo

W naszej kulturze prawnej znanych jest/było sześć form źródeł prawa

- **prawo zwyczajowe**
 - zwyczaj zaopatrzony przez władzę w sankcję
- **prawo stanowione**
 - prawo tworzone jest przez organ ustawodawczy z zachowaniem formalnych procedur
- **prawo precedentalne**
 - sądowa decyzja wpływająca na podejmowanie decyzji przez inne sądy
- **prawo kontraktowe**
 - umowy publiczno-prawne zawierane między społeczeństwem a władzą
- **prawo religijne**
 - porządek prawny, w którym normy religijne są wiążące w danym państwie
- **prawo prawników (doktrynalne)**
 - poglądy prawników na konkretne zjawiska społeczne

systemy prawne – rodzaje

- **prawo kontynentalne** (głównie prawo stanowione)
- ***common law*** (prawo stanowione z dużym udziałem prawa zwyczajowego i prawa precedentalnego – typowe dla państw anglosaskich)
- **prawo religijne** (obecnie odgrywa zasadniczą rolę w państwach islamskich)
- **prawo zwyczajowe** (obecnie część Afryki i Azji)

Zasady dobrego systemu prawa

- Spójność = niesprzeczność
- Zupełność
- Odpowiedni poziom abstrakcyjności regulacji
- Hierarchiczność

Schemat systemu prawa

Normy prawne

- normy postępowania uznane za wiążące ze względu na należycie wydane przepisy prawne

Instytucja prawna

- zespół norm prawnych regulujących pewien rodzaj stosunku społecznego, stanowiąc wzorzec postępowania w danej sytuacji
- przykłady: *własność, małżeństwo, spadek, kara śmierci, stosunek pracy, pożyczka, przedawnienie, obowiązek szkolny, emerytura, umorzenie, zdolność prawna*

Akt normatywny

- tekst zawierający usystematyzowany zbiór przepisów prawnych
- władcza wypowiedź organu władzy zawierająca normy o charakterze ogólnym i abstrakcyjnym

Gałąź prawa

- dany podzbiór w obrębie systemu prawa wyróżniany z uwagi na:
 - przyjętą przez prawodawcę metodę unormowania,
 - materię będącą przedmiotem unormowania (rodzaj stosunków społecznych),
 - podmioty do których adresowane są normy

	METODA UNORMOWANIA	MATERIA REGULACJI	ADRESACI
PRAWO KARNE	zakazy + sankcja karna,	przestępstwa i wykroczenia	każdy człowiek powyżej 13 r. życia
PRAWO CYWILNE	relacja uprawnienie-obowiązek	stosunki majątkowe	każdy podmiot wyposażony w zdolność prawną
PRAWO ADMINISTRACYJNE	upoważnienia, nakazy i zakazy	zaspokajanie słuszných potrzeb obywateli	organy władzy publicznej i podmioty, na które delegowano część tej władzy
PRAWO KONSTYTUCYJNE	upoważnienia, nakazy i zakazy	podstawy ustroju państwowego	organy władzy publicznej

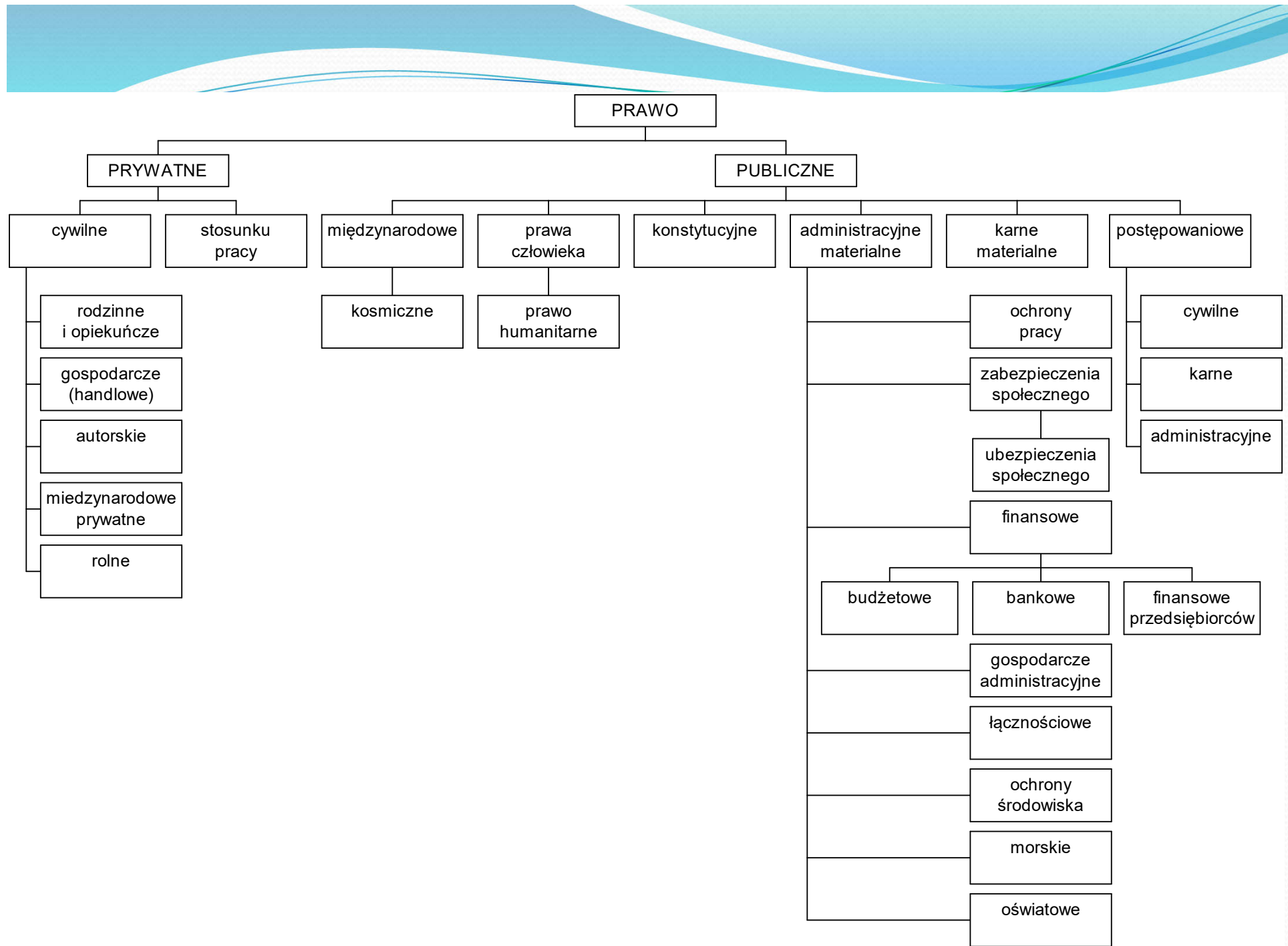
Klasyfikacje prawa

Prawo publiczne i prywatne

- **prawo publiczne** – normy, które mają na uwadze interesy państwa
- **prawo prywatne** – normy, które mają głównie na uwadze interes jednostki

autor tego kryterium: Ulpianus (170-228),
wybitny prawnik rzymski

KRYTERIUM ROZRÓŻNIENIA	PRAWO PRYWATNE	PRAWO PUBLICZNE
czyj interes chroni	jednostek i ich organizacji	państwa, samorządu, zbiorowości, dobra wspólnego
strony stosunku prawnego	jednostka—jednostka	zorganizowana społeczność—jednostka
typ stosunku prawnego	koordynacyjny (równorzędny)	subordynacyjny (podległościowy, nierównorzędny)
rola woli jednostki w nawiązaniu stosunku prawnego	autonomia woli	brak autonomii woli, podporządkowanie woli np. państwa
charakterystyczna metoda regulacji	cywilnoprawna	administracyjnoprawna, penalna (karna)
typowy sposób regulacji	normy dyspozytywne lub (jeśli wymaga tego słuszność) semiimperatywne	normy imperatywne
typowy sposób uruchamiania ochrony prawnej	z inicjatywy jednostki	z urzędu
ochrona prawna	sąd	organ administracji, potem sąd
typowe sankcje	restytucyjne, nieważnościowe	karne (represyjne), administracyjne (egzekucyjne)

Prawo rodzime i przyswojone

- **prawo rodzime** – ustanawiane wyłącznie przez władze danego państwa
- **prawo recypowane (przyswojone)** – pochodzi z zewnątrz jako:
 - umowa międzynarodowa,
 - adaptacja do warunków danego systemu norm systemu obcego, gdy brak właściwych norm swoich, a nie ma czasu na ich żmudne tworzenie

Prawo materialne i formalne

- **Prawo materialne** — prawo regulujące bezpośrednio odpowiednie stosunki społeczne; wskazujące adresatom, jak mają się zachowywać w danych sytuacjach prawnych; wskazujące sankcje za niedostosowanie się do poleceń normatywnych.
- **Prawo formalne** — prawo zabezpieczające prawo materialne poprzez wskazanie właściwych metod dochodzenia swych uprawnień czy upoważnień wynikających z prawa materialnego.

Prawo formalne

Wyróżnia się w ramach prawa formalnego:

- **prawo ustrojowe** — określające organizacje organów władzy publicznej, ich kompetencje i prawne sposoby działania w celu realizacji tychże kompetencji,
- **prawo postępowania** — określające wszystkie elementy związane z trybem dochodzenia przed organami władzy publicznej swych uprawnień, realizacji kompetencji, egzekwowania obowiązków i stosowania odpowiednich sankcji,
 - w ramach prawa postępowania wyróżnia się **prawo procesowe**, gdy dochodzi się czegoś w sytuacji spornej

Gałęzie prawa omówienie + zasady

gałąź: prawo konstytucyjne

- całość norm dotyczących ustroju państwowego, w tym podmiot władzy najwyższej w państwie, stosunki własnościowe, formy sprawowania władzy państwowej, status prawny jednostki, organizację i tryb działania aparatu państwowego

zasady prawa konstytucyjnego

- zasada poszanowania i ochrony godności człowieka
- zasada dobra wspólnego
- zasada pomocniczości
- zasada niepodległości
- zasada suwerenności Narodu
- zasada demokratycznego państwa prawa
- zasada podziału i równowagi władzy
- zasada dialogu społecznego
- zasada równości
- zasada wolności
- zasada pluralizmu politycznego
- zasada decentralizacji władzy publicznej

gałąź: prawo administracyjne

- reguluje realizację procesów administrowania w państwie, w tym zaspokajanie słuszných potrzeb obywateli

zasady prawa administracyjnego

- zasada praworządności (legalizmu)
- zasada demokratyzmu
- zasada realizacji dobra wspólnego
- zasada rozdzielności kompetencyjnej organów
- zasada decentralizacji
- zasada udziału obywateli w administrowaniu
- zasada zaufania obywateli do państwa
- zasada wazenia interesów państwa, wspólnot i obywateli

gałąź: prawo postępowania administracyjnego

- normuje sposób załatwiania spraw administracyjnych

zasady postępowania administracyjnego

- zasada dostępu do usług publicznych (do urzędów)
- zasada rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie
- zasada czynnego udziału stron w postępowaniu
- prawo bycia wysłuchanym
- zasada udzielania informacji faktycznej i prawnej stronom a także uczestnikom postępowania
- zasada pisemności
- zasada prawdy materialnej
- zasada ugody administracyjnej
- zasada przekonywania
- zasada trwałości decyzji
- zasada wpływu wychowawczego na obywateli
- zasada dwuinstancyjności postępowania
- zasada sądowej kontroli decyzji

gałąź: prawo karne

- reguluje stosowanie środków przymusowej reakcji państwa (sankcji) na antyspołeczne zachowania zabronione przez prawo pod groźbą tych środków

zasady prawa karnego

- nie ma przestępstwa bez przepisu prawa
- zasada odpowiedzialności za czyn
- zasada winy
- nie ma kary bez przepisu prawa
- zasada humanitaryzmu kary

gałąź: prawo postępowania karnego

- normuje tryb rozstrzygania spraw karnych

zasady postępowania karnego

- zasada ścigania z urzędu
- zasada sporności
- zasada prawdy materialnej
- zasada swobodnej oceny dowodów
- zasada ciężaru dowodu
- zasada legalizmu
- zasada jawności
- zasada ustności
- zasada bezpośredniości
- zasada kontroli procesowej
- zasada prawa do obrony
- in dubio pro reo (wątpliwości na korzyść oskarżonego)
- domniemanie niewinności

gałąź: prawo cywilne

- normuje na zasadzie równorzędności podmiotów prawa społecznie doniosłe stosunki majątkowe i związane z nimi stosunki niemajątkowe

zasady prawa cywilnego

- Zasada równości
- Zasada uprzywilejowania konsumenta w stosunkach z profesjonalistą
- Zasada wykonywania praw podmiotowych z uwzględnieniem ich społeczno-gospodarczego przeznaczenia oraz zasad współżycia społecznego
- Zasada domniemania dobrej wiary
- Zasada ochrony praw nabytych
- Zasada ochrony dóbr osobistych
- Zasada ochrony własności
- Zasada swobody umów
- Zasada wykonania zobowiązań
- Zasada odpowiedzialności za szkodę
- Zasada pierwszeństwa dziedziczenia testamentowego przed ustawowym

gałąź: prawo postępowania cywilnego

- reguluje tryb rozstrzygania cywilnych spraw procesowych i nieprocesowych objętych prawem cywilnym, rodzinnym i opiekuńczym oraz pracy

zasady postępowania cywilnego

- zasada dyspozycyjności (postępowanie wszczyna strona; nie ma ona obowiązku wszczęcia postępowania)
- zasada sporności
- zasada prawdy materialnej
- zasada swobodnej oceny dowodów
- zasada ciężaru dowodu
- zasada legalizmu
- zasada jawności
- zasada ustności
- zasada bezpośredniości
- zasada kontroli procesowej
- zasada równości stron

gałąź: prawo rodzinne

- zespół norm prawnych regulujących stosunki prawne w rodzinie (zarówno niemajątkowe i majątkowe), jej istnienie i funkcjonowanie, stosunki wewnątrz rodziny jak i z osobami trzecimi

zasady prawa rodzinnego

- monogamia
- trwałość małżeństwa
- równouprawnienie małżonków
- dobro dziecka
- równouprawnienie wszystkich dzieci (małżeńskich i pozamałżeńskich)

gałąź: prawo gospodarcze

- zespół norm prawnych dotyczących funkcjonowania gospodarki państwa oraz stosunków gospodarczych między osobami fizycznymi, prawnymi oraz innymi podmiotami, które mają zdolność do bycia podmiotem stosunków gospodarczych

zasady prawa gospodarczego

- zasada swobody działalności gospodarczej
- zasada równości przedsiębiorców
- zasada ochrony rynku i ochrony konkurencji
- zasada praworządności ingerencji państwa w sferę gospodarczą
- zasada pewności i bezpieczeństwa obrotu
- zasada swobody umów

gałąź: prawo pracy

- normuje stosunki pracy dobrowolnie podporządkowanej

zasady prawa pracy

- zasada ochrony pracy
- zasada wolności pracy i swobody nawiązania stosunku pracy
- zasada poszanowania godności i innych dóbr pracownika
- zasada równego traktowania pracowników
- zasada godziwej płacy
- zasada uprzywilejowania pracownika
- zasada zapewniania bezpieczeństwa i higieny pracy
- zasada wolności zrzeszania się pracowników i pracodawców
- zasada udziału pracowników w zarządzaniu zakładem pracy

gałąź: prawo finansowe

- reguluje funkcjonowanie finansów publicznych, których istotą jest gromadzenie i rozdzielanie zasobów pieniężnych dokonywane przez państwo lub inny związek publicznoprawny

zasady prawa finansowego

- zasada jawności i przejrzystości środków publicznych
- równowagi dochodów i wydatków publicznych w ramach sektora finansów publicznych, z dopuszczalnością deficytu i długu publicznego w ograniczonych rozmiarach
- zasada ustawowego nakładania ciężarów finansowych przez państwo
- zasada sprawozdawczości i kontroli
- zasada celowości wydatków publicznych

gałąź: prawo prywatne międzynarodowe

- zespół norm, których zadaniem jest wskazanie systemu prawnego (własnego lub obcego państwa) właściwego dla dokonania oceny prawnej konkretnej sytuacji z zakresu prawa cywilnego, prawa rodzinnego i prawa pracy

gałąź: prawo międzynarodowe publiczne

- zespół norm regulujących stosunki między państwami, niektórymi organizacjami międzynarodowymi a nawet narodami walczącymi o swoją niepodległość, które nie utworzyły jeszcze organizacji państwowej

zasady prawa międzynarodowego publicznego

- zasada suwerennej równości państw
- zasada nieinterwencji
- umów należy dotrzymywać
- zasada pokojowego załatwiania sporów
- zasada wyrzeczenia się siły
- zasada bezpieczeństwa zbiorowego

gałąź: prawo europejskie

- prawo charakterystyczne dla kontynentu europejskiego, powstałe w Europie i wiążące wszystkich uczestników stosunków międzynarodowych w Europie
- czasami nazwa stosowana do prawa wspólnotowego czy unijnego

zasady prawa UE

- poszanowanie prawa międzynarodowego
- subsydiarność (pomocniczość)
- równowaga instytucjonalnej
- poszanowanie tożsamości narodowej państw członkowskich
- lojalna współpraca międzyinstytucjonalnej
- demokratyzm
- pierwszeństwo prawa europejskiego
- wykładnia prawa krajowego zgodnie z prawem wspólnotowym

Zasady prawa

- ☞ nadrzędność konstytucji w systemie aktów normatywnych
- ☞ stabilność prawa
- ☞ jasność przepisów prawnych
- ☞ spójność systemu normatywnego
- ☞ nieznanomość prawa szkodzi
- ☞ sądowa ochrona prawna
- ☞ wieloinstancyjność trybu rozstrzygania spraw
- ☞ zasada domniemania niewinności w prawie karnym
- ☞ nie można nikogo ukarać bez istniejącej w chwili czynu podstawy prawnej
- ☞ konieczność wysłuchania racji także drugiej strony
- ☞ niedziałanie nowo stanowionego prawa wstecz

BIBLIOGRAFIA

- Jolanta Jabłońska-Bonca – *Podstawy prawa dla ekonomistów*
- *Wikipedia.pl*